

MULTIETNIČNOST I RAZVOJ

Bilten Instituta STINE za promociju razvojnih potencijala multietničkih i povratničkih sredina
Lipanj 2012.

Broj 3

Intervju s prof.dr. sc Mitjom Žagarom, profesorom na Fakultetu za društvene znanosti Sveučilista u Ljubljani, znanstvenim savjetnikom Instituta za etničke studije te ekspertom Vijeća Europe i OESSa za pitanja nacionalnih manjina

KRIZA MULTIKULTURALIZMA OPASNIJA JE OD AKTUALNE EKONOMSKE KRIZE

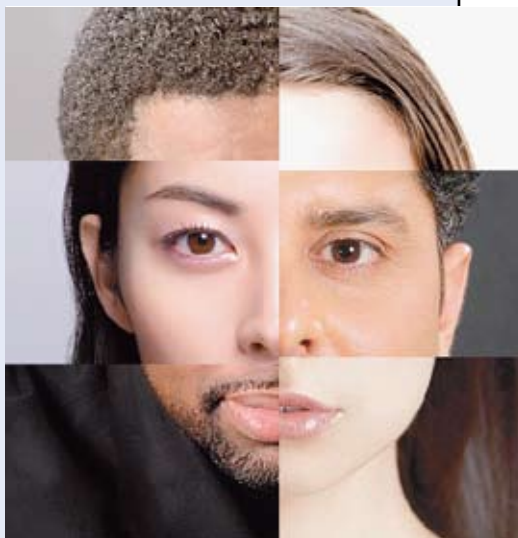
Ako Europa ne napravi nešto ozbiljno na planu promocije multikulturalizma, na planu edukacije, na planu informiranja o prednostima, o vrijednostima, o funkcijama i značaju tog multikulturalizma koji već postoji, onda će to biti jedna velika prijetnja budućnosti Europe, pojedinih zemlja i europskih integracija uopće. To je, možda, realno i veća prijetnja i opasnost nego aktualna ekonomska kriza. Vrlo je značajno ukazati na to da prakse ksenofobije, redukcionizma, kulturnog ekskluzivizma, različitih nacionalizama prije svega smanjuju potencijale društava i njihovu mogućnost da riješe krize i ojačaju svoj razvoj, pa će te teme nužno trebati razmatrati u širem kontekstu i to u kontekstu trajnog održivog razvoja.

► **Danas je sve više javnih indikacija koje ukazuju na to da živimo u vremenu nesklonom manjinama, multietničnosti, multikulturalizmu. Kako procjenjujete situaciju i što smatrate realnim prijetnjama u tom smislu?**

Da, sadašnje vrijeme zaista nije povoljno i naklonjeno manjinama i širenju manjinskih prava. Za to postoji nekoliko bitnih razloga. Ono s čime je ovakvo razdoblje zapravo započelo je pitanje sigurnosti odnosno shvaćanje manjina kao potencijalnog rizika za sigurnost jer se smatralo da manjine u nekim situacijama mogu biti čak i saveznici terorizma i da mogu biti saveznici onih snaga i onih zemalja iz kojih navodno dolaze neke prijetnje svjetskoj sigurnosti. Aktualna situacija, kada su manjine u pitanju, povezana je i s činjenicom da je u proteklom razdoblju došlo do snižavanja nekih standarda ljudskih prava upravo zbog isticanja nekih novih sigurnosnih potreba i aspekata. A dodatni utjecaj, koji je situaciju još više pogoršao, bio je početak ekonomske krize, jer se u ekonomskim krizama uvijek traže neki

krivci, a manjine su jedan od društvenih subjekata kojemu se ta "krivnja" može lako pripisati. I ako se kombiniraju ovi faktori s još jednim faktorom, a to je da se netrepe-

(Nastavak na stranici 4)

Multikulturalizam - veliki izazov suvremenih društava

IZ SADRŽAJA:

Antonija Petričušić	
• Od kulturne autonomije do međukulturnog dijaloga	6
Milan Ivanović	
• Pretpostavke uspješne strategije razvoja	8
Jurica Malčić	
• Diskriminacija koči razvoj	10
Mladen Obrenović	
• Održivi povratak i ekologija	11

NOVA POLITIKA HRVATSKOG REGIONALIZMA I ZAŠTITA MANJINSKIH PRAVA

Davor Gjenero*

Paradoks današnje situacije u ostvarivanju manjinskih prava posredstvom lokalne i regionalne samouprave je u tome da je riječ o sustavu koji je bio dizajniran da bi se spriječilo ili otežalo ostvarivanje manjinskih prava, odnosno da se dovede u pitanje održivost nacionalnih manjina i oslabi njihovu "želju za očuvanjem" posebnih manjinskih obilježja. Uspostavljanje novog sustava regionalne samouprave mora biti provedeno tako da se pritom ne ugroze uspostavljeni pozitivni primjeri regionalne organizacije. Također, proces treba izvesti tako da se, za manjine često štetan, sustav diobe na županije ne zamijeni regionalnim modelom koji bi u još većoj mjeri štetio ostvarivanju manjinskih prava nego je to bio slučaj s diobom na županije.

(Nastavak na stranici 2)

INSTITUT
STINE

NOVA POLITIKA HRVATSKOG REGION

(Nastavak sa stranice 1)

Kad je država koliko-toliko demokratski konsolidirana, pitanja manjinske zaštite rješavaju se, prije svega, na razini lokalne i regionalne samouprave. Naime, na nacionalnoj razini, kad je riječ o zaštiti kolektivnih prava, nužno je stvoriti pretpostavke jednakosti svih pred Ustavom. Budući da westminsterijalni model demokracije (utemeljen na općem i jednakom pravu glasa i načelu da onome tko osvoji parlamentarnu većinu pripadaju i pravo formiranja administracije i kontrola nad zakonodavnom vlašću) sam po sebi nije dostatan za zaštitu prava manjina, u demokratskim je državama uspostavljeno ponajprije načelo ustavnosti, dakle, načelo sprječavanja pojave populističkih presizanja trenutne parlamentarne većine, koja bi mogla ugroziti prava političke manjine. U demokratskim sustavima ustav i organski zakoni usvajaju se konsenzusom, odnosno dvotrećinskom parlamentarnom većinom, a neki važni zakoni, koji se tiču zaštite prava političkih manjina, kao što su izborni zakon, zakonodavstvo koje se tiče temeljnih ljudskih prava, zaštite privatnosti i sl. usvajaju se apsolutnom većinom svih zastupnika.

Osim prve generacije ljudskih prava, države su počele štiti i "novije generacije" prava, pa se, od Drugoga svjetskog rata nadalje, ustavnim načelima brojne države definiraju kao "socijalne". Prva generacija ljudskih prava, ona individualna, prava su na zaštitu od presizanja državne moći preko granice ljudskih individualnih sloboda. Prva generacija ljudskih prava, tako, predstavlja ona prava koja se ostvaruju nasuprot državi, a za čije ostvarivanje valja ograničiti kompetencije države. Drugu generaciju ljudskih prava čine socijalna prava i to su prava koja se ostvaruju uz pomoć države i njene socijalne politike. Treću generaciju ljudskih prava čine kolektivna prava, kao što su pravo na sudjelovanje u tekovinama društvenoga razvoja, pravo na čist okoliš i socijalne šanse, jednake bez obzira na socijalno porijeklo, stalešku ili klasnu pripadnost, odnosno pripadnost nacionalnoj ili vjerskoj zajednici. Ona se uglavnom štite na deklarativnoj razini i rijetko postoje efikasni mehanizmi kontrole zaštite tih prava.

NOVE GENERACIJE PRAVA

Prava zaštite nacionalnih manjina hrvatski je ustavni model definirao organskim zakonom, koji se naziva Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, iako on u ustavnom smislu nije "Ustavni zakon" (Ustavni zakoni u smislu Ustava su Ustavni zakon o provođenju Ustava i Ustavni zakon o Ustavnom sudu). Sustav zaštite nacionalnih manjina kao trajnih manjina i ranjivih skupina u društvu, koje je relativno lako dovesti u poziciju društvene isključenosti, korekcija je tipičnoga modela parlamentarne demokracije, a njime se unose određene korekcije i u tipične institute westminsterijalne demokracije, kao što je jednako pravo glasa.

Regionalizam u hrvatskom modelu ostvarivanja manjinskih prava proizlazi već iz definicije pojma nacionalne manjine, što je donosi članak 5. Ustavnoga zakona: "Nacionalna manjina, u smislu ovoga Ustavnog zakona, je skupina hrvatskih državljana čiji pripadnici su tradicionalno nastanjeni na teritoriju Republike Hrvatske, a njeni članovi imaju etnička, jezična, kulturna i/ili vjerska obilježja različita od drugih građana i vodi ih želja za očuvanjem tih obilježja." Iako to u dikciji nije posve jasno rečeno, formulacija (dodao J.P.) "tradicionalna nastanjenost na teritoriju" govori o regionalnoj "tradicionalnoj nastanjenosti" manjina na određenim područjima. Pritom je zakonodavac u članku 4. stavku 6. nešto precizniji kada kaže: "Ovim Ustavnim zakonom ili posebnim zakonom je moguće ostvarivanje određenih prava i sloboda utvrditi ovisno o brojčanoj zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj ili na nekom njenom području, stečenim pravima i međunarodnim ugovorima koji, sukladno Ustavu Republike Hrvatske, čine dio unutarnjeg pravnog poretka Republike Hrvatske."

Kad su temeljna prava jednakosti građana ostvarena, kad je usvojeno i implementirano temeljno zakonodavstvo za sprječavanje diskriminacije, kad su uspostavljeni osnovni mehanizmi i institucije zaštite ljudskih individualnih i kolektivnih prava i to oni vezani uz državne institucije i izvršnu vlast, uz parlament, poput Pučkog pravobranitelja (ombudsmana), kao i oni civilno-društveni, zaštita manjina postaje predmetom lokalnih politika. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina jasno definira jednu od pretpostavki zaštite nacionalnih manjina kao elementa regionalne politike: "Zabranjeno je poduzimanje mjera kojima se mijenja omjer među stanovništvom na područjima nastanjenima osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama, a koje su usmjerene na otežavanje ostvarivanja ili ograničavanje prava i sloboda propisanih ovim Ustavnim zakonom i posebnim zakonima." (članak 4. stavak 5.)

Kad se govori o ostvarivanju prava nacionalnih manjina na lokalnim i regionalnim razinama, riječ je, prije svega, o pravu na korištenje manjinskim jezikom i pismom u komunikaciji s drugim građanima, ali i u komunikaciji s javnim vlastima te o pravu na školovanje na manjinskom jeziku i pismu.

Kad su temeljna prava jednakosti građana ostvarena, kad je usvojeno i implementirano temeljno zakonodavstvo za sprječavanje diskriminacije, kad su uspostavljeni osnovni mehanizmi i institucije zaštite ljudskih individualnih i kolektivnih prava i to oni vezani uz državne institucije i izvršnu vlast, uz parlament, poput Pučkog pravobranitelja (ombudsmana), kao i oni civilno-društveni, zaštita manjina postaje predmetom lokalnih politika.

Jedan od ključnih dokumenata Parlamentarne skupštine Vijeća Europe, koji se tiče ostvarivanja ovih prava, Europska je povelja o regionalnim jezicima ili jezicima manjina i ona, uz Okvirnu konvenciju o zaštiti nacionalnih manjina, predstavlja kostur europskog sustava manjinske zaštite.

NACIONALNI GERRYMANDERING

Paradoks je hrvatskoga političkog sustava u tome što je sustav lokalne i regionalne samouprave, koji je nastao ranih devedesetih godina, visoko fragmentiran, prije svega, zato da bi ojačao tada prevladavajuće centralističke političke tendencije, a u fragmentaciji je određenu ulogu imao i "nacionalni gerrymandering". Dakle, politički inženjering usmjeren na smanjivanje utjecaja manjinskih zajednica pri krojenju granica jedinica lokalne i regionalne samouprave. Prilikom definiranja čak 21 županije, kao regionalne razine samouprave, važnu je ulogu igrala ideja da se međusobno razdvoje područja u kojima je srpska manjinska zajednica činila većinu ili znatan dio stanovništva. O razini tog "gerrymanderinga" govori i činjenica da je u Ustavnom zakonu o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj na neki način priznato da se takav inženjering odvijao, pa su kao manjinske samouprave definirana dva kotara. Riječ je o Kninskom i Glinskom kotaru, koji se ne poklapaju s granicama jedinica lokalne i regionalne samouprave, a u kojima bi, kao tamošnje većinsko stanovništvo, srpska zajednica ostvarivala pravo na teritorijalnu manjinsku samoupravu.

Kad je, u prosincu 2002. godine, donešen danas važeći Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, posljedice rata, ali i političkog inženjeringa u razdoblju autoritarne nacionalističke vladavine, već su bile dovele do toga da srpska nacionalna zajednica niti na jednom relevantnom dijelu hrvatskoga državnog teritorija nije činila većinu, tako da je koncept o dvama kotarevima kao manjinskim samoupravama postao definitivno irelevantan. Također, da je, kad je riječ o regionalnoj samoupravi, samo na razini jedne županije, one vukovarsko-srijemske, zastupljenost srpske zajednice bila takva da je prelazila granicu postavljenu za ostvarivanje prava na razmjernu zastupljenost - 15 % stanovništva.

Paradoks današnje situacije u ostvarivanju manjinskih prava posredstvom lokalne i regionalne samouprave je u tome da je riječ o sustavu koji je bio dizajniran da bi se spriječilo ili otežalo ostvarivanje manjinskih prava, odnosno da se dovede u pitanje održivost nacionalnih manjina i oslabi njihovu "želju za očuvanjem" posebnih manjinskih obilježja. Dodatni paradoks je u tome da sustav sa šestotinjak jedinica lokalne i 21 jedinicom regionalne samouprave politička većina u Hrvatskoj vidi kao izvor ozbiljnoga ugrožavanja ekonomske održivosti cjelokupnoga sustava upravljanja zemljom, a s pozicija manjina neko ozbiljnije okrupnjavanje susta-

ALIZMA I ZAŠTITA MANJINSKIH PRAVA

va može biti vrlo upitno, možda čak i protivno odredbi o zabrani poduzimanja mjera kojima se mijenja omjer sastava stanovništva. Naime, postoji opći konsenzus da bi današnje županije trebalo nadomjestiti regijama, slično podijeljenima kao što je zemlja podijeljena na NUTS 2 europske statističke regije (Nomenklatura prostornih jedinica za statistiku).

Hrvatska je podijeljena u tri NUTS 2 regije, a aktualna bi administracija htjela postići promjenu sporazuma kojeg je s europskim institucijama postigla prethodna administracija i to tako da se grad Zagreb i današnja Zagrebačka županija, zbog bitno višeg BDP-a od ostalih dijelova regije sjeverozapadne Hrvatske izdvoje iz te regije i formiraju zasebnu regiju, jer time ne bi bilo dovedeno u pitanje pravilo Europske unije da NUTS 2 statističke regije moraju imati najmanje 800 tisuća, a najviše 3 milijuna stanovnika. Kao NUTS 3 regije (regije sa 150 do 800 tisuća stanovnika) Hrvatska je u pregovorima s EU definirala 21 županiju, pa postoji opasnost da se, prema pravilima "čeličnih zakona birokracije", dogodi da županije u postojećim granicama prežive, a da se pored njih formiraju i regije, kao nekakve "nadrazine".

AKTUALNI LOKALNI I REGIONALNI SUSTAV OTEŽAVA MANJINSKA PRAVA

U Hrvatskoj samo dvije županije funkcioniraju kao regije u pravom smislu riječi: Međimurje i Istra. Ujedno su to dvije jedinice regionalne samouprave koje djeluju vrlo efikasno, a po efikasnosti s njima je usporediva javna uprava još samo u Primorsko-goranskoj i Varaždinskoj županiji. Istra i Međimurje su povijesne hrvatske regije i moguće je jasno definirati njihove kulturne posebnosti i zaseban politički identitet. Činjenica da se nalaze na rubovima hrvatske države utjecala je na to da ne budu rascjepkane ili povezane u županiju s područjima s kojima ne dijele povijesni i kulturni identitet.

Zanimljivo je da su ove dvije povijesne hrvatske regije, kao zasebne jedinice regionalne samouprave, razvile i svoje zasebne političke identitete, koji su naglašeno liberalno-demokratski. Ovo su jedine dvije županije u kojima nikad nije bila moguća vlast nacionalističkih populističkih pokreta i u kojoj se sustavno izbjegavao svaki politički radikalizam - bio on lijevi ili desni. Osim toga, ove su županije, unatoč visoko fragmentiranom sustavu lokalne samouprave, uspostavile i kulturu efikasnog upravljanja. Fleksibilno povezivanje jedinica lokalne samouprave i koordinacija unutar županije u obavljanju poslova pribavljanja javnih dobara građanima jedna je od važnih karakteristika funkcioniranja sustava u ovim županijama. One pripadaju različitim "kulturnim krugovima": Istra je pod utjecajem mediteranske političke tradicije zasnovane na autonomiji malih gradova, a Međimurje pod utjecajem srednjoeuropske tradicije visoko organiziranih seoskih zajednica, ali su oba modela prilagođena hrvatskom visoko fragmentiranom sustavu lokalne samouprave.

Paradoks je hrvatskoga političkog sustava u tome što je sustav lokalne i regionalne samouprave, koji je nastao ranih devedesetih godina, visoko fragmentiran, prije svega, zato da bi ojačao tada prevladavajuće centralističke političke tendencije, a u fragmentaciji je određenu ulogu imao i "nacionalni gerrymandering". Dakle, politički inženjering usmjeren na smanjivanje utjecaja manjinskih zajednica pri krojenju granica jedinica lokalne i regionalne samouprave.

Politička stabilnost i kontinuitet, odnosno politička kompatibilnost vlasti u većini općina i malih gradova na području tih županija, omogućili su ovakav politički razvitak. Tolerancija viša nego u drugim dijelovima Hrvatske obilježje je političkih procesa u ovim županijama, a ta tradicija tolerancije utjecala je i na razvoj specifičnih odnosa prema manjinskim zajednicama. Obje su regije granične, pa iz toga proizlaze i njihova multietnička tradicija i usmjerenost na prekograničnu suradnju. Obje regije povijesno su relativno kasno postale dijelom hrvatske države i kroz dugi su povijesni period bile pod vlašću Italije, odnosno Mađarske. Osim s Mađarskom, Međimurje graniči i sa Slovenijom, a u prekograničnim projektima zaštite Mure logično je povezano i s Austrijom, dok hrvatska Istra formalno graniči samo sa Slovenijom, ali je kao povijesna regija podijeljena između tri države: Italije, Slovenije i Hrvatske, u kojoj je najveći dio istarske regije u geografskom smislu. Osim toga, povijesni utjecaj Austro-Ugarske u Istri je snažno prepoznatljiv u kulturnom smislu, jednako kao i u Međimurju.

Istra je kao regija pretrpjela razdoblja teških nacionalnih sukobljavanja, a povijesni su procesi uvjetovali nekoliko faza etničkoga čišćenja i stradanja stanovništva različitih nacionalnosti. Regionalistički pokret - IDS, koji je u Istri na vlasti od prvih lokalnih izbora, od svojih je političkih početaka insistirao na regionalnom identitetu, ali i na "convivenzi" - suživotu različitih nacija koje su svojim različitim tradicijama stvorile poseban istarski regionalni identitet. Taj identitet je prepoznatljiv i "prekogranično". Pomirenjem nacionalnih zajednica, koje su u Istri "autohtone", stvoren je politički milje koji je postao privlačan i onima u ostalim dijelovima Hrvatske koji su se našli u manjinskom položaju, pa tako i pripadnicima manjinskih nacionalnih zajednica koje nisu bile "autohtone" odnosno tradicionalno nastanjene u Istri.

Međimurski regionalizam, koji za razliku od istarskoga nije bio stranački definiran, ali je u regiji uspostavljena tradicija lijevo-liberalnih lokalnih i regionalnih vlasti, obilježile su, doduše, neke epizode koje su definirane kao do neke mjere segregacijska politika prema romskoj nacionalnoj zajednici, ali je činjenica da su regionalne vlasti u toj županiji više nego igdje drugdje u Hrvatskoj investirale u obrazovanje romske djece, komunalno

sređivanje i opremanje romskih naselja, pa i u političku integraciju Roma.

POZITIVNI PRIMJERI ISTRE I MEĐIMURJA

Uspostavljanje novog sustava regionalne samouprave, o kome se u Hrvatskoj govori već dulje vrijeme, koji bi osigurao defragmentaciju sadašnjeg sustava, mora biti provedeno tako da se pritom ne ugroze uspostavljeni pozitivni primjeri regionalne organizacije. Također, proces treba izvesti tako da se, za manjine često štetan, sustav diobe na županije ne zamijeni regionalnim modelom koji bi u još većoj mjeri štetio ostvarivanju manjinskih prava nego je to bio slučaj s diobom na županije.

Za razliku od pozitivnih primjera istarskoga i međimurskoga "liberalnog regionalizma", u Hrvatskoj se u posljednjih 5-6 godina počinje ocrtavati i koncept populističkoga protestnog regionalizma, kakav je uspostavljen u nekim slavonskim županijama, a obrisi takve organizacije vidljivi su i u Dalmaciji. U tim projektima regionalni se identitet definira izrazito antipluralistički, ali i kao varijanta etnocentričkoga nepluralnoga društvenog koncepta. Umjesto načela uključivanja u regionalni identitet doprinosi nacionalnih manjinskih zajednica te različitih jezičnih i kulturnih tradicija, u tim se koncepcijama definira virtualni jednonacionalni regionalni identitet, a sve ono što nije moguće podvesti pod taj identitet istiskuje se kao "neautohtono", nametnuto i neprihvatljivo. Pritom se legitimitet lokalnih i regionalnih vlasti ne gradi na sposobnosti nosilaca izvršne vlasti da građanima efikasno pribavljaju javna dobra, nego na konstrukciji sukobljavanja sa središnjom vlašću, koju se definira kao odnarođenu, "nenacionalnu", onu koja ne poštuje suverenitet i ono što se u nacionalističkoj političkoj filozofiji takvih pokreta smatra "nacionalnim vrednotama".

Jačanje regionalističkih pokreta za zaštitu manjinskih prava može tako imati posve različito značenje. Kada je riječ o liberalnim pokretima, koji nastoje regionalni identitet definirati uključivanjem različitih nacionalnih tradicija zastupljenih u nekoj regiji, koji nastoje poticati koncepte regionalne suradnje i jačanja suradnje s "državama matičnog naroda" manjinskih zajednica, politički regionalizam tada može biti poticajan za integraciju manjina, uz istovremeno očuvanje njihovih tradicija. Međutim, ako je riječ o protestnim regionalnim pokretima, koji su samo reinterpretacija nacionalističkih pokreta iz nedavne prošlosti, koji su prilagođeni novim uvjetima - kad na razini središnje države više nije moguće nametnuti socijalnu dinamiku nacionalističkog pokreta, onda je riječ o procesu koji je izrazito nepovoljan za integraciju manjinskih zajednica i ostvarivanje temeljnih kolektivnih prava pripadnika nacionalnih manjina. Ali, što je još gore, takvi pokreti mogu dugoročno početi dovoditi u pitanje i individualna građanska prava pripadnika manjinskih zajednica.

* Neovisni politički analitičar

KRIZA MULTIKULTURALIZMA OPASNIIJA

(Nastavak sa stranice 1)

Mitja Žagar

ljivost i netolerancija također povećavaju u vremenima krize, onda kao posljedicu imate situaciju da raste negativna percepcija javnosti te da su državna i politička vodstva spremna mijenjati određene manjinske politike, što pogoršava situaciju manjina, pa i formalno reducirati manjinska prava.

POTISKIVANJE MULTIKULTURALIZMA OPASNO JE ZA EUROPU

► **Vrlo negativne poruke o multikulturalizmu dolazile su, nažalost, iz samih europskih političkih vrhova. Kakve je to posljedice izazivalo?**

Multikulturalizam je jedan vrlo interesantan, rekao bih čak fantastičan, koncept koji po prvi put u povijesti daje priznanje različitosti, ali i mogućnosti da različite zajednice mogu izražavati svoje različite etničke, kulturne i druge identitete. Kad je taj koncept započeo 60-tih i 70-tih godina 20. stoljeća, prvo u Kanadi, to je bilo vrlo značajno. Multikulturalizam se u Europi preobrazio, pa se tako dosta često govorilo o multikulturalizmu i interkulturalizmu koji je davao više naglaska ne samo na čuvanje i razvoj različitih kulturnih identiteta već i na njihovo međusobno prožimanje i njihov međusobni utjecaj. Sličan razvoj i preobrazba dešavali su se i u Kanadi. Interesantno je to da je npr. u Kanadi dobar dio tih multikulturalnih politika bio implementiran i u zakonodavstvu, što je u Europi bio znatno manje slučaj.

Poznata izjava njemačke kancelarke Angele Merkel da je multikulturalizam mr-

tav je meni zapravo smiješna. Njemačka je, kao što je poznato, dugo provodila politiku "gastarbajtera" - radnika koji su po njihovom gledanju došli privremeno da bi se nakon nekog vremena, kako se prvotno očekivalo, vratili u svoje zemlje. Ali mnogi od njih u Njemačkoj već imaju i drugu i treću generaciju svojih potomaka. Njemačka je bila jedna od lošijih učenica na području multikulturalizma i njene politike na tom području nisu imale visoke ocjene. Nešto slično vrijedi i za Francusku. Pokazuje se da ni Merkel ni Sarkozy nisu pokazali neko znanje o značaju, konceptu i vrijednostima multikulturalizma i multikulturalnih politika. Ono što je još problematičnije u tom kontekstu je da u nekim sredinama, poput Skandinavije ili Ujedinjenog kraljevstva, gdje su ti procesi jačali, sada jačaju glasovi onih koji se suprostavljaju tim razvojnim konceptima i tim vrijednostima i koji smatraju da su multikulturalne politike prekomplikirane i preskupe za društvo i da ne daju očekivane rezultate.

Sada, umjesto razmišljanja iz nedavne prošlosti o potrebi da se razvijaju politika i praksa multikulturalizma, sve se više javljaju razmišljanja da te politike treba drastično ograničiti, pa možda i u cijelosti onemogućiti. Smatram da su takva razmišljanja veoma opasna za Europu. Europa postaje sve različitija i na to sve više utječu ne samo unutareuropske migracije nego i izvanuropske migracije i stvaraju se nove manjine za koje će koncept multikulturalizma biti još važniji i značajniji. Ako Europa stvarno sebi želi dobro onda bi morala učiti iz nekih pozitivnih politika i praksi koje su sada prisutne npr. u Kanadi, Novom Zelandu i Australiji, a prije svega učiti iz negativnih iskustava koje su prošle neke tipične imigracijske zemlje i društva u prošlosti, a koja se nisu na adekvatan način postavile prema konceptu različitosti.

► **Čini se da je prevagnuo govor koji isključivo upozorava na neke probleme multikulturalizma, a da se skoro potpuno zanemaruju neke vrijednosti i koristi koje multikulturalizam donosi. Postoji li svijest o tim prednostima, da tako kažemo benefitema, multietničkih i multikulturalnih društava?**

Nažalost, mislim da ta svijest nije dovoljno prisutna ni razvijena, iako zapravo mi svi na neki način profitiramo od te društvene raznolikosti. Koliko je naš svijet prije 100 godina bio siromašniji u kulturološkom, muzikološkom, kulinarskom ili gastronomskom aspektu! Svi ti različiti utjecaji na različitim područjima koje donose pripadnici drugih etnija i kultura čine naš svijet neuporedivo bogatijim, kvalitetnijim, jednostavno ugodnijim i izazovnijim za življenje. I zato kažemo da različitost jeste bogatstvo. Različitost, bez sumnje, predstavlja komparativnu prednost nekog društva i ta različitost može pomoći nekim društvima i zajednicama da nađu neka rješenja koja inače ne bi mogla

doseći. Radi se velika greška kada se multikulturalizam kao i nacionalne manjine doživljavaju kao sigurnosni rizik, prijetnja stabilnosti nekog društva. Zato smatram da je nužno da u obrazovnim sustavima i u medijima započne provođenje jedne sustavne informativno - edukativne kampanje kojom bi se predstavili različiti pozitivni aspekti multikulturalizma. Kada mlade ljude, a ja to obavezno radim sa svojim studentima, upoznate s činjenicom da neka njihova najomiljenija jela ili muzika zapravo dolaze iz drugih kultura onda oni vrlo brzo percipiraju i prihvaćaju realnost i prednosti multikulturalizma i njegovu pozitivnu društvenu funkciju. Takav pristup dugoročno osigurava i integraciju tih različitosti, njihovu ravnopravnu poziciju u društvu i što je možda najvažnije njihov međusobni utjecaj i prožimanje.

MANJINE NISU SIGURNOSNI RIZIK

► **Postoji li, s druge strane, svijest o mogućim negativnim implikacijama do kojih mogu dovesti pokušaji suzbijanja, onemogućavanja ili reduciranja multikulturalizma?**

Ako Europa ne napravi nešto ozbiljno na planu promocije multikulturalizma, na planu edukacije, na planu informiranja o prednostima, o vrijednostima, o funkcijama i značaju tog multikulturalizma koji već postoji, onda će to biti jedna velika prijetnja budućnosti Europe, pojedinih zemlja i europskih integracija uopće. To je, možda, realno i veća prijetnja i opasnost nego aktualna ekonomska kriza. Pogotovo zato što će u ekonomskoj krizi upravo ti problemi u međuetničkim odnosima, netrpeljivost i netolerancija još više jačati. Vrlo je značajno ukazati na to da prakse ksenofobije, redukcionizma, kulturnog ekskluzivizma, različitih nacionalizama prije svega smanjuju potencijale društava i njihovu mogućnost da riješe krize i ojačaju svoj razvoj, pa će te teme nužno trebati razmatrati u širem kontekstu i to u kontekstu trajnog održivog razvoja. Mislim da su to te teme koje ustvari određuju budućnost i da mi trebamo razmišljati ne samo u konceptima rasta kao što je bio slučaj do sada,

Zaboravljanje multikulturalnog značaja naših društava jednako je ignoriranju ekoloških problema u tim društvima. To zanemarivanje multikulturalizma vratit će nam se kao bumerang i ako se na vrijeme ne trgnemo, troškovi toga bit će jako veliki, možda čak toliko veliki da mogu ugroziti i samu samopostojnost ljudske vrste. Čini mi se vrlo značajnim da se naglašava kako su ekološki, klimatski te problemi neadekvatnog upravljanja različitostima, ustvari, problemi koji mogu biti presudni pa i kobni za budućnost čovječanstva.

JE OD AKTUALNE EKONOMSKE KRIZE

već u konceptima razvoja novih kvaliteta. Time želim reći da je u globalnim razmjerama produkcija dovoljno velika da bi već sada mogla zadovoljiti naše potrebe, ali je distribucija manjkava i nezadovoljavajuća. A distribucija velikim djelom nije adekvatna upravo zbog ekskluzivističkih koncepta razvoja i kapitalističke ekonomije koji je ograničavaju. Zaboravljanje multikulturalnog značaja naših društava jednako je ignoriranjem ekoloških problema u tim društvima. To zanemarivanje multikulturalizma vratit će nam se kao bumerang i ako se na vrijeme ne trgnemo, troškovi toga bit će jako veliki, možda čak toliko veliki da mogu ugroziti i samu samopostojnost ljudske vrste. Čini mi se vrlo značajnim da se naglašava kako su ekološki, klimatski te problemi neadekvatnog upravljanja različitostima, ustvari, problemi koji mogu biti presudni pa i kobni za budućnost čovječanstva.

UPRAVLJANJE RAZLIČITOSTIMA

► **Koje bi bile osnovne uporišne točke na kojima bi trebalo promišljati aktualne probleme, ali i budućnost multietničnosti i multikulturalnosti u suvremenim društvima?**

Prije svega nužna je svijest o tome da različitost postoji i da je različitost normalno stanje stvari. Drugo, važna je tolerancija. I to ne samo tolerancija u pasivnom, već i u aktivnom smislu što nam zapravo omogućava da upoznajemo druge kulture i zajednice i da ih onda lakše prihvaćamo. Vrlo je važno omogućiti tim različitim zajednicama da iskazuju, razvijaju i prezentiraju svoj identitet i kulturu široj društvenoj zajednici. S druge strane značajno je stvarati uvjete i mjere koje će stimulativno utjecati na njihovo povezivanje i integraciju. Vrlo je važno i da se izrade odgovarajuće edukacijske politike te politike integracije na pojedinim područjima kao što je to gospodarstvo, tržište radne snage, borba protiv diskriminacije itd. Samo jedan ovakav globalni pristup, jedna osmišljena strategija upravljanja različitostima koja istovremeno vodi računa i o ekološkim i drugim faktorima može ponuditi dugoročno održive odgovore na goruće društvene probleme. I naravno da je u tom kontekstu značajno da se ne zaborave i segmentarne politike. Ali samo cjelovit strateški pristup osigurava stabilan i održiv razvoj i po jedinim društvima i čovječanstva.

► **Kako se ovi problemi prelijevaju na mlada, demokratska društva, na tranzicijska društva kao što je hrvatsko, ali i veći dio društava srednje i istočne Europe. Društva koja su tek počela usvajati neke vrijednosti multikulturalizma i graditi demokratske manjinske politike, a već se suočavaju s jednim negativnim globalnim ozračjem koje se javlja na tom planu i koje dolazi iz zemalja koje im se na drugim područjima političkog i demokratskog razvoja nude kao uzor?**

To je jedna velika prijetnja. Dapače, mnogi nisu ni svjesni koliko je to velika prijetnja. To može biti kobno i za manjine i za društva u cjelini. Mislim da sada, prije svega, treba uložiti puno energije u to da se neki normativni okviri i temelji koji su stvoreni počnu ostvarivati u praksi. Drugo, što će sada u vremenu krize biti izuzetno značajno, jeste to da se na neki način uspiju obraniti ta dostignuća na području zaštite i prava manjina pred nasrtajima onih koji žele ta prava i ta postignuća umanjiti ili čak ukinuti. Tu je, kao što sam već rekao, vrlo važna uloga politike i njene socijalizacijske funkcije te medija i obrazovnog sustava, posebno obrazovanja za ljudska prava i aktivno građanstvo. Vrlo je važno da se i u tim društvima, ali i u međunarodnoj zajednici stvori saznanje da bez adekvatnog rješavanja tih problema jača velika opasnost za stabilnost i opstojnost tih društava kao što je slučaj npr. s Bosnom i Hercegovinom pa i Makedonijom, ali onda i za stabilnost na širem planu.

Neki redukcionistički pristupi koje smo imali u prošlosti, npr. da se smatralo kako se neki problemi rješavaju samo usvajanjem nekog zakona više neće biti dovoljni. Vjerojatno ćemo se suočiti i s negativnim pristupima u normativnoj oblasti, pa će tim značajnija biti nastojanja da se poboljšava praksa ostvarivanja dosegnutih prava.

DODATNA PRAVA SU UVJET RAVNOPRAVNOSTI

► **Kako u društvima koja su opterećena nedavnim konfliktom prošlosti, u kojoj su na ovaj ili onaj način sudjelovale i same manjine te manjine predstavnici mogući faktor stabilnosti, razvoja, bogatstva, a ne samo kao društvene grupe koje stalno traže neka posebna prava?**

Trebamo biti svjesni da manjinska prava nisu nešto dodatno što se tim manjinama daje, već je to sredstvo kojim manjine mogu ostvarivati jednaka prava kao svi ostali građani. To je vrlo važno i to treba stalno naglašavati. Dakle, posebna prava manjina nisu neka dodatna prava koja bi poboljšavala položaj manjina u odnosu na ostale, već su to prava koja osiguravaju da te manjine, odnosno njihovi pripadnici, mogu ostvarivati svoja ljudska prava ravnopravno s drugima. Što se tiče uloge manjina smatram da su društva u kojima svi dijelovi dobro funkcioniraju puno bolja, puno kvalitetnija, puno sretnija i puno perspektivnija nego društva u kojima su neke grupe i zajednice marginalizirane, potisnute, zaboravljene, obespravljene. Važno je pokazati da tek kada je svima dobro, znači i manjinama, tek tada je i cjelom društvu dobro. To je kao i s organizmom. Bez obzira radilo se o vitalnim ili perifernim organima ili dijelovima ako neki od njih ne funkcionira onda ni čitav organizam ne može dobro funkcionirati.

Trebamo biti svjesni da manjinska prava nisu nešto dodatno što se tim manjinama daje, već je to sredstvo kojim manjine mogu ostvarivati jednaka prava kao svi ostali građani. To je vrlo važno i to treba stalno naglašavati. Dakle, posebna prava manjina nisu neka dodatna prava koja bi poboljšavala položaj manjina u odnosu na ostale, već su to prava koja osiguravaju da te manjine odnosno njihovi pripadnici mogu ostvarivati svoja ljudska prava ravnopravno s drugima.

Ovakve analogije razumiju i djeca i ona vrlo brzo shvaćaju da je suradnja upravo onaj koncept koji najbolje omogućava zadovoljavanje njihovih interesa i potreba. I kada bismo naš edukacijski i socijalizacijski koncept tako postavili, onda bismo sigurno išli dobrim putem.

U postjugoslavenskoj regiji mi smo još suočeni s važnom ulogom međunarodne zajednice koja je garant mira i stabilnosti na ovim prostorima. Ali tu ulogu moramo i sami početi preuzimati. To bi bila i poruka mnogima koji već djeluju na području gradnje postkonfliktne komunikacije i razvoja, na području ljudskih ili manjinskih prava itd. da što snažnije javno djeluju i prezentiraju svoje poruke kako bi one doprle do najšire javnosti.

► **Da li same manjine nekad svojim ekskluzivističkim politikama otežavaju takva nastojanja?**

Politike ekskluzivizma, zatvaranja i izolacije pogubne su upravo za manjine. Manjine bi zapravo uvijek trebale težiti integraciji. One trebaju čuvati i razvijati svoj identitet i kulturu, ali mogu se i asimilirati ako žele, samo ne smiju na to biti prinuđene. Jedan od velikih problema u tom kontekstu je to što se manjinske zajednice u pravilu smatra vrlo homogenima što nije točno. Manjine su unutar sebe također raznolike i pluralne i vrlo je važno da taj njihov pluralizam i unutarnja demokratičnost dođu do punog izražaja te da same manjine znaju da je njihova najbolja dugoročna strategija ravnopravna integracija u društvo. Zato je važno da manjine nisu te koje samo traže neke ustupke ili neprestano upozoravaju na svoje teškoće ili probleme, već da, kada god mogu, a često mogu, daju i nude i neka rješenja i inicijative i na gospodarskom i na kulturnom i na obrazovnom planu. Manjine, koje imaju svoje matične države, mogu puno učiniti na međudržavnoj suradnji i pokazati svoj značaj u nekom društvu. Znači, taj pozitivni pristup, priznavanje pluralnosti unutar manjinskih zajednica, otvorenost prema društvu, integracijski pristup i nuđenje nekih rješenja, to je najbolji način kako se manjine mogu pozicionirati i osigurati svoj povoljni položaj i status u nekom društvu.

OD KULTURNE AUTONOMIJE DO

Mr. sc. Antonija Petričušić*

Varietas delectat kaže jedna latinska izreka. U prijevodu: raznolikost raduje. Koliko je njen sadržaj pretočen u našu svakodnevicu? Raduje li se većina naših građana kulturnom pluralizmu našeg društva ili ga se plaši? Pretpostavljam da je najveći broj Hrvata u Hrvatskoj ponosan zbog svog kulturnog identiteta, kulturne ostavštine na hrvatskom jeziku i povijesne baštine koja je sačuvana na teritoriju naše države. Iako manjina građana Hrvatske čita knjige i novine, velika većina gleda televiziju i dopisuje se i komunicira s prijateljima i rodbinom služeći se pritom svojim materinim jezikom. Oni religiozni među nama ispovijedaju svoju religiju u zajednici s drugim članovima kongregacija, djeca im stječu religijska znanja na satovima vjeronauka u državnim školama. Pri tome vrlo mali broj ljudi o ovim sadržajima razmišlja kao o svojim pravima. A ona to upravo i jesu. Garantirana Ustavom, prihvaćenim međunarodnim sporazumima, našim zakonima. Ali, da bi društvo bilo pravedno prema svim članovima zajednice, takva prava moraju imati i oni državljani koji nisu Hrvati po nacionalnoj pripadnosti. Kulturni pluralizam zahtijeva tolerantnost i međusobno uvažavanje, koji se grade na poznavanju i priznanju činjenice kulturnog bogatstva nekog društva.

Ostvarivanje kulturnog pluralizma moguće je opravdati objašnjenjem koje nudi liberalna teorija multikulturalizma koja tvrdi da priznavanje posebnih kulturnih grupa u društvu i njihovih prava ne negiraju jednakost članova političke zajednice. Samo u nacionalnim državama postoji istovjetnost političke i kulturne zajednice, dok u kulturno pluralnim (multikulturalnim) državama političku zajednicu čine skupine ljudi različitih kultura, jezika i kulturnih tradicija. Stoga isključivo kulturna zajednica osigurava kontekst za autonomne individualne odluke pojedinaca koji ne pripadaju dominantnoj kulturnoj skupini. Prava nacionalnih manjina na obrazovanje na vlastitom jeziku i pismu, na korištenje vlastitim jezikom u javnosti, pred državnim institucijama ili u medijima, te sve mjere za očuvanje manjinske kulturne specifičnosti istovremeno predstavljaju sredstvo osiguranja i ostvarivanja jednakosti svih građana, ali i sredstvo očuvanja kulturnih specifičnosti nacionalnih manjina.

U ovom radu želim istaknuti kako je za očuvanje manjinske kulturne autonomije,

Mjere očuvanja manjinske kulturne specifičnosti bivaju efikasne kada teže upoznavanju cjelokupnog stanovništva s kulturnim blagom i nasljedem svih etničkih skupina neke društvene zajednice. Samo na taj način promiče se razumijevanje među nacionalnim manjinama i većinskim stanovništvom i postiže međusobno uvažavanje i kvalitetan, uzajamno obogaćujući suživot. U svakom društvu, pa tako i hrvatskom.

Za očuvanje manjinske kulturne autonomije, kao uostalom i za ostvarivanje svih manjinskih prava, potrebno je obrazovati i informirati o manjinskoj kulturi i većinsko stanovništvo te pripadnike ostalih nacionalnih manjina. Naime, jedino se u ozračju multikulturalnog dijaloga osigurava priznanje manjinskih kulturnih specifičnosti, ali i prihvaćanje činjenice da jamčenje i ostvarivanje manjinskih prava predstavlja prvenstveno ostvarenje jednakosti svih građana.

kao uostalom i za ostvarivanje svih manjinskih prava, potrebno obrazovati i informirati o manjinskoj kulturi i većinsko stanovništvo te pripadnike ostalih nacionalnih manjina. Naime, jedino u ozračju multikulturalnog dijaloga osigurava se priznanje manjinskih kulturnih specifičnosti, ali i prihvaćanje činjenice da jamčenje i ostvarivanje manjinskih prava predstavlja prvenstveno ostvarenje jednakosti svih građana.

GARANCIJA KULTURNOG PLURALIZMA U MEĐUNARODNIM INSTRUMENTIMA MANJINSKE ZAŠTITE

Intenzivan razvoj međunarodnopravnih standarda manjinske zaštite u posljednjih dvadesetak godina rezultirao je time da su prava manjina postala sastavni dio ljudskih prava, kako na međunarodnoj razini putem međunarodnih izvora manjinskih prava, tako i kroz nacionalna zakonodavstva i prakse. Vijeće Europe, od prvih dana postojanja, radi na promicanju kulturnog pluralizma u državama članicama, razvoju tolerantnosti te međukulturalnog i međuetničkog suživota i razumijevanja, bori se protiv govora mržnje, diskriminacije, rasizma i ksenofobije. U svrhu ostvarivanja ovako široko postavljenih ciljeva, Vijeće Europe usvojilo je niz instrumenata međunarodnog prava, koji služe kao standardi pri izradi nacionalnih zakona. Uz pravno obvezujuće međunarodne konvencije, Vijeće Europe i u svojim mnogobrojnim preporukama poziva na poštivanje ljudskog dostojanstva, tolerancije i temeljnih prava drugih. U Preambuli Okvirne konvencije navodi ase da pluralističko i istinski demokratsko društvo ne treba samo poštivati etničku, kulturnu, jezičnu i vjersku samobitnost svakog pripadnika nacionalne manjine, već im također mora stvoriti odgovarajuće uvjete za izražavanje, očuvanje i razvijanje te samobitnosti. Osim toga, Okvirna konvencija navodi i da je stvaranje ozračja snošljivosti i dijaloga nužno kako bi kulturna raznolikost bila izvorom i čimbenikom ne podjela, već obogaćivanja svakog društva. U području obrazovanja i istraživanja države potpisnice dužne su promicati spoznaje o kulturi, povijesti, jeziku i vjeri njihovih nacionalnih manjina i većine. Konvencijom se predviđa dužnost država potpisnica da osiguraju obuku nastavnika i pristup udžbenicima, te olakšati da olakšaju

Antonija Petričušić

kontakte između učenika i nastavnika različitih manjinskih zajednica. Pravo pripadnika nacionalnih manjina nije ograničeno na pojedine razine obrazovanja, jer su države dužne promicati jednaku dostupnost manjinskog obrazovanja na svim razinama obrazovanja. Nacionalne manjine imaju pravo ustanovljavati i upravljati vlastitim privatnim ustanovama za obrazovanje i obuku, ali ovo pravo ne pretpostavlja odgovornost države da financira manjinske obrazovne ustanove. Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo poučavanja na vlastitom jeziku. Ovo je pravo u Okvirnoj konvenciji konkretizirano na način da bi države potpisnice trebale nastojati osigurati u okvirima svojih obrazovnih sustava mogućnost učenja manjinskih jezika ili poučavanja na manjinskom jeziku na područjima tradicionalno ili u znatnijem broju nastanjenim nacionalnim manjinama, a kada za to postoji dostatno zanimanje. I sam tekst Okvirne konvencije predviđa da ostvarenje ovog prava ne odriče dužnost učenja službenog jezika ili održavanja nastave (i) na službenom jeziku države.

Okvirnom konvencijom je propisano da osobe, koje pripadaju nacionalnim manjinama, imaju pravo slobodno i bez miješanja koristiti svoj manjinski jezik, privatno i javno, u govoru i u pismu. Države bi trebale osigurati uvjete koji će nacionalnim manjinama omogućiti korištenje manjinskog jezika pred tijelima vlasti na područjima koje manjine tradicionalno ili u znatnijem broju nastanjuju, ukoliko manjine zahtijevaju osiguranje ovog prava te ondje gdje takav zahtjev odgovara stvarnoj potrebi. Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo koristiti svoje prezime i ime na manjinskom jeziku. Nadalje, pripadnici

O MEĐUKULTURNOM DIJALOGU

nacionalnih manjina imaju pravo na svojemu manjinskom jeziku javno uočljivo isticati oznake, natpise i druge informacije, čak i privatne naravi. Na područjima tradicionalno nastanjenima znatnijim brojem osoba koje pripadaju nacionalnoj manjini, države potpisnice potiče se da se omogućujući isticanje javnih topografskih oznaka (npr. lokalnih naziva mjesta, naziva ulica, naziva službenih institucija) na službenom i manjinskom jeziku. I Europska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima, drugi pravno obvezujući instrument manjinske zaštite nastao u krilu Vijeća Europe, doprinosi manjinskoj kulturnoj autonomiji i promociji kulturnog pluralizma u državama potpisnicama jer predviđa mjere za očuvanje jezika koji pripadnici nacionalnih manjina tradicionalno rabe u nekom dijelu teritorija države, a razlikuju se od službenih jezika te države.

Organizacija za sigurnost i suradnju u Europi (OESS) također od samih svojih početaka obraća pažnju na pitanja međuetničkih odnosa u državama članicama. Haške preporuke o pravu nacionalnih manjina na obrazovanje prvi su instrument kojeg je Ured visokog povjerenika OESSa za nacionalne manjine iznjedrio, smatrajući da je upravo obrazovanje na jeziku manjine najvažnije za održanje manjinskog identiteta. Preporuke sadrže jak autonomni element pri etabliiranju manjinskog prava, ali isti je uvijek popraćen integrativnom mjerom. Kako bi se ostvarila integracija manjina na svim razinama vlasti, preporukama se potiču čak prijenos ovlasti u domeni obrazovanja manjina na regionalne i lokalne vlasti, kao i uključivanje roditelja u pitanja obrazovanja na jeziku manjine. Preporuke iz Osla o pravu nacionalnih manjina na upotrebu vlastitog jezika zamišljene su kao korisno uputstvo za razvitak državne politike i zakona koji će doprinijeti učinkovitoj primjeni prava osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama da upotrebljavaju svoj jezik, osobito u javnoj sferi.

MANJINSKA KULTURNA AUTONOMIJA U HRVATSKOJ

Kulturna autonomija je način zaštite manjinskih etnokulturnih identiteta, a očituje se u nizu propisanih prava koja omogućuju pripadnicima nacionalnih manjina održavanje, razvoj i iskazivanje vlastite kulture te teže očuvati manjinska kulturna dobra i tradiciju, ne dopuštajući njihovu asimilaciju u većinsku kulturu.

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina propisuje ostvarivanje kulturne autonomije u širem i užem smislu riječi. U širem smislu, u sferu kulturne manjinske autonomije pripadaju pravo na ravnopravnu službenu uporabu jezika i pisma pripadnika nacionalnih manjina, pravo na odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu pripadnika nacionalnih manjina, pravo na očuvanje tradicijskih naziva i oznaka te uporaba znamenja i simbola pripadnika nacionalnih manjina, pravo na očitovanje vjere te na osnivanje vjerskih zajednica zajedno s drugim pripadnicima te vjere, kao i pravo pripadnika nacionalnih

manjina na pristup sredstvima javnog priopćavanja i pravo obavljanja djelatnosti javnog priopćavanja na jeziku i pismu nacionalnih manjina.

U užem smislu riječi, kulturna autonomija nacionalnih manjina jamči pripadnicima nacionalnih manjina da slobodno održavaju prekogranične veze s vlastitim narodom s područja drugih država, posebice u područjima odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture, nakladničke i humanitarne djelatnosti. Pripadnici nacionalnih manjina mogu radi očuvanja, razvoja, promicanja i iskazivanja svog kulturnog identiteta osnivati ustanove za obavljanje kulturne, izdavačke, muzejske i knjižnične djelatnosti, osnivati udruge i slično. Državne institucije dužne su podržavati kulturnu autonomiju nacionalnih manjina putem zakonodavnih, institucionalnih i financijskih mjera za njezin razvoj. Tako u Hrvatskoj, Ministarstvo kulture, Savjet za nacionalne manjine te lokalne i regionalne vlasti osiguravaju sredstva za ostvarivanje kulturne autonomije nacionalnih manjina.

PREMA MULTIKULTURNOM DIJALOGU

Kulturna autonomija je početak ostvarivanja prava na kulturnu specifičnost koju treba slijediti međukulturni dijalog. Bijela knjiga Vijeća Europe o međukulturnom dijalogu, koju su ministri vanjskih poslova usvojili 2008. godine kao vodič za donositelje odluka u državama članicama koje se nalaze pred složenim izazovima multikulturalizma i kulturne raznolikosti, definira međukulturni dijalog kao proces koji obuhvaća otvorenu i dostojanstvenu razmjenu mišljenja između pojedinaca i grupa različitog etničkog, kulturnog, vjerskog i jezičnog podrijetla i nasljeđa uz uzajamno razumijevanje i poštivanje. On pridonosi socijalnoj integraciji i koheziji kulturno različitih društava. Osim toga, razvija međuetničko razumijevanje, toliko nužno u državama u kojima postoji napetost među etničkim skupinama.

Ilustracije radi, kako bi ukazala na nekoliko primjera dobre prakse, navodim nekoliko recentnijih inicijativa koje promiču kulturni pluralizam i doprinose međukulturnom dijalogu. Nije slučajno da je u primjerima koje navodim riječ o obrazovnim inicijativama koje istovremeno doprinose prevladavanju međuetničkih podjela koje su izazvane nedavnim ratnim sukobima, ali i jačanju kulturnog pluralizma.

U travnju 2012. godine predstavljen je priručnik za odgojiteljice i odgojitelje djece predškolske (vrtičke) dobi "Djeca-čuvari djedovine: Model vrtića s hrvatskim identitetom i njegovanjem interkulturalnosti" koji sadrži praktične upute i primjere kako učiti predškolce poštivati ljude različitih kultura i zemalja, prihvaćanju različitosti, kao i osvještivati njihovo kulturno nasljeđe. Nansen Dijalog Centar još od 2008. godine provodi projekt "Mali zajedno" s ciljem integriranog i međukulturnog učenja kroz radionice u etnički podijeljenim vrtićima u Vukovarsko-srijemskoj županiji. Nikad nije prerano za početak

učenja o suživotu i međusobnom uvažavanju s obzirom da segregirani sustav obrazovanja u Vukovaru počinje već od vrtičke dobi, kada roditelji moraju odlučiti o upisu djeteta u srpsku ili hrvatsku vrtićku skupinu.

Vjerujući da se manjinskim identitetima jamči najbolja zaštita tek putem interakcije manjinskih i većinskih identiteta u multikulturnoj sredini, u Vukovaru ista nevladina udruga provodi i projekt "Nova škola". Ponuđen je kao alternativa onim roditeljima koji nisu zadovoljni s postojećim obrazovnim, etnički segregirajućim modelima osnovnih škola. Nansen Dijalog Centar osim toga predložio je uvođenje predmeta "Kulturna i duhovna baština zavičaja" s ciljem razvoja međukulturnih kompetencija kod osnovnoškolaca. Ovaj, doduše, izborni predmet omogućava učenje o kulturi i običajima svih naroda zavičaja što sprječava obrazovno-kulturnu getoizaciju koja je za sada još prisutna. Naime, u Hrvatskoj manjine uče isključivo o kulturnom nasljeđu svoje zajednice, a djeca

Bijela knjiga Vijeća Europe o međukulturnom dijalogu, koju su ministri vanjskih poslova usvojili 2008. godine kao vodič za donositelje odluka u državama članicama koje se nalaze pred složenim izazovima multikulturalizma i kulturne raznolikosti, definira međukulturni dijalog kao proces koji obuhvaća otvorenu i dostojanstvenu razmjenu mišljenja između pojedinaca i grupa različitog etničkog, kulturnog, vjerskog i jezičnog podrijetla i nasljeđa uz uzajamno razumijevanje i poštivanje. On pridonosi socijalnoj integraciji i koheziji kulturno različitih društava. Osim toga, razvija međuetničko razumijevanje, toliko nužno u državama u kojima postoji napetost među etničkim skupinama.

pripadnici većinskog naroda o većinskoj kulturi i ostavštini. Ovakav obrazovni model djeci omogućuje da uče o svim etničkim skupinama s kojima zajedno žive. Inicijatori projekta smatraju da je razvoj međukulturnih kompetencija osnova temelj prevladavanja ratnih posljedica, doprinosi procesu uspostave povjerenja među pripadnicima različitih etničkih skupina, ali i način pripreme mladih ljudi za budući život u ujedinjenoj multikulturnoj Europi.

Iz gornjih primjera dobre prakse proizlazi da mjere očuvanja manjinske kulturne specifičnosti bivaju efikasne i kada teže upoznavanju cjelokupnog stanovništva s kulturnim blagom i nasljeđem svih etničkih skupina neke društvene zajednice. Samo na taj način promiče se razumijevanje među nacionalnim manjinama i većinskim stanovništvom i postiže međusobno uvažavanje i kvalitetan, uzajamno obogaćujući suživot. U svakom društvu, pa tako i hrvatskom.

* Asistentica na
Katedri za sociologiju
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

PRETPOSTAVKE USPJEŠNE STRATEGIJE RAZVOJA

Dr. sc. Milan Ivanović*

NISKA KULTURA SAMOEDUKACIJE

Hrvatsko društvo se nalazi u više važnih društvenih procesa koji su odvijaju istovremeno: proces postsocijalističke tranzicije, proces globalizacije i proces ubrzanog tehnološkog razvoja - koji snažno utječu na život ljudi. Ako tijela državne uprave i lokane samouprave i stanovništvo nisu educirani o tim pitanjima njihovi odgovori na ove promjene bit će neodgovarajući, nakon čega slijede nepovoljne posljedice kojih smo svjedoci, ali i aktivni sudionici.

Nedovoljne aktivnosti spram problema koji nas okružuju i pritišću rezultat su odsustva svijesti o nužnosti promjena i nedovoljne samoedukacije; hrvatsko društvo čeka da njegovu tranziciju i promjene obavi netko drugi. Problemi povratničkih sredina u strukturi su isti kao i u ostalim dijelovima Hrvatske - samo su u intenzitetu na višoj razini nepovoljnosti.

(Samo)edukacija o društvenim procesima je prvi korak k razumijevanju procesa koji nas okružuju i pritišću.

Da bi aktivnosti u izgradnji kvalitetnijeg života stanovnika u našoj zemlji, a posebno u povratničkim sredinama, bile uspješne nužno je postojanje: odgovarajućeg pravnog okvira, odgovarajućih elita, političke kulture, tolerancije, socijalne kohezije, javnosti i objektivne zaštite javnog interesa.

Pravni okvir za kvalitetno djelovanje u povratničkim sredinama u Hrvatskoj postoji i on, u osnovi, ne predstavlja prepreku za aktivno djelovanje i društveno-ekonomski razvoj; većina naših problema proizlazi iz nerazvijenog građanskog društva i njegovih institucija. Zato će se u ovoj prilici kratko ukazati na te bitne elemente.

• Elite u društvu •

Elita je vladajuća, ili u nekim elementima nadmoćna, društvena grupa koja ima utjecaj na nekim područjima društvenog života. Svoju moć i utjecaj u društvu elite imaju na temelju: vlasništva, upravne vlasti, znanja, tradicije ili simboliziranja određenih vrijednosti. Na osnovu toga razlikuju se: politička, društvena, financijska, akademska, tehnološka, vjerska, i druge elite. Svakako da postoji i više razina u rangiranju elita pa tako se govori o nacionalnim, regionalnim ili lokalnim elitama.

Elita treba imati: veliki horizont promišljanja, moralnu čistoću, princip javnog djelovanja, zadaću zaštite javnog interesa, principijelnost u djelovanju i vjerodostojnost.

Kada se vodeće osobe u svim sektorima i razinama društva u nas analiziraju prema gornjim kriterijima, utvrdit će se kako u

Socijalna kohezija jedan je od bitnih elemenata ekonomskog i društvenog razvoja svake zemlje, jer omogućuje efikasan pristup privrednim resursima i omogućuje razvoj ljudskih potencijala i potencijala društva. U uvjetima slabe socijalne kohezije (a međuetnički odnosi su jedno od tih važnih područja) ne mogu se razvijati individualni potencijali niti se društvo kao cjelina može razvijati. Zato je uravnotežen položaj nacionalnih manjina i njihov odnos s većinskom nacijom od važnosti u svakom društvu.

Milan Ivanović

nas skoro da i nema elita; postoje samo skupine osoba na čelu tih sektora koje su tamo dospjele zbog toga što naše društvo nije uravnoteženo. Čelne osobe u upravnoj vlasti, političkim strankama itd. godina

ma nameću teme i u biti se bave nebitnim problemima za razvoj društva. A svih proteklih godina procesi postsocijalističke tranzicije kretali su se u krivom smjeru. Kasni se u procesima globalizacije, ekonomskog razvoja nema, a cjeloživotno i samo-obrazovanje još uvijek su u začecima. Elite se, a posebno političke stranke, u Hrvatskoj nisu razvijale u građanskom smjeru kao kod uspješnijih zemalja u tranziciji. U Hrvatskoj ima previše političkih stranaka koje na birače ne djeluju programima, organizacijskim i stručnim kvalitetama te moralnim kreditom već su profilirane na valu etnocentrizma, a vode ih vrlo tašti političari. Gotovo su sve političke stranke proteklih godina više podilazile javnosti na valu etnocentričnih emocija, nego li što su djelovale programatski i nudile realne razvojne vizije i europsku strukturu društva i države. Slabom razvijanju političke kulture u nas, u osnovi, pridonosile su, upravo, takve političke stranke.

• Politička kultura •

Posebno je važno pitanje političke kulture u društvu - koja u socijalističkim zemljama nije bila razvijena zbog dominacije ideologije i države nad društvom. Društvo je i kao pojam i kao praksa tranzicijska novost koja je stanovnicima, a posebno vlastima, predstavljalo najveći izazov; osnovna prepreka za razumijevanje i prakticiranje društva je u tome što ni stanovnici ni nove vlasti nisu dovoljno razlikovali društvo od države. To je bio temeljni problem nezavršenih procesa tranzicije u Hrvatskoj.

Za uravnoteženo društvo i dobro funkcioniranje državne i lokalne uprave nije

dovoljno propisati zakone i formalno uspostaviti institucije uprave. Kako naglašava Antonija Petričušić: "Razvoj stabilne i djelotvorne demokratske vlasti ovisi mnogo više o orijentaciji ljudi prema političkom procesu - o političkoj kulturi. Stoga je građanska politička kultura, dakle ona koju odlikuje društvena povezanost, solidarnost i povjerenje među građanima, indikator demokracije društva. Osviještenost o potrebama i pravima nacionalnih manjina kao i značajnije prihvaćanje manjinskih prava kao legitimnih i potrebnih od strane svih građana također su indikatori konsolidacije demokracije".

• Tolerancija •

Tolerancija označava uravnoteženi društveni odnos među ljudima u kojem se prihvaća pravo drugoga da bude različit dok ne ugrožava prostore slobode. Riječ kao pojam i kao društvena praksa dolazi iz građanskog društva; nemoguć je politički pluralizam bez tolerancije.

U Hrvatskoj je vrlo izražena netolerancija u društvu i to u svim segmentima života - prema etničkom kriteriju, vjerskom, rodnom, spolnom, stranačkom... Pogledom u bilo koje novine ili druge medije, bilo koje razdoblje, ili pogled svakoga od nas oko sebe dobit ćemo vrlo slikovite dokaze za ovu tvrdnju. Hrvatsko se društvo mora razvijati - kao društvena struktura i skup svih odnosa svih pojedinaca - te tako stvarati prostore za razvoj talenata mladih ljudi - koji će, opet, omogućiti razvoj obrazovanja, znanosti, privrede, državne uprave, smanjiti dugove i omogućiti viši životni standard svih stanovnika u našoj zemlji. Da bi se to dogodilo - uz druge (zakašnjele) tranzicijske procese, Hrvatska mora u svome društvu provesti kampanju za toleranciju koja će biti

Nužno je u svakoj strategiji voditi računa o eliti koja vodi procese, o političkoj kulturi, toleranciji, socijalnoj koheziji, javnosti i javnome interesu. To znači da je potrebno nizom akcija educirati stanovništvo i vodeće osobe o ovim pitanjima, kako bi se razvojni planovi mogli realizirati. Jer, društvo se gradi od dolje prema vrhu društvene piramide.

promišljena i usklađena s drugim elementima strategije razvoja društva.

• Socijalna kohezija •

Jedan od najvažnijih elemenata funkcioniranja društva je socijalna kohezija ili, kako neki autori tu kvalitetu zajednice nazivaju - socijalni kapital, sociokulturni ili društveni kapital. Riječ je o ukupnosti odnosa u društvu koji se temelje na: povjerenju u odnosima društvu, normama koje su u društvu na djelu te društvenom angažiranju građana. Povjerenje u društvu odnosi se na međusobno povjerenje građana kao i njihovo povjerenje u društvene organizacije i državne institucije. Prema konceptu socijalnog kapitala horizontalne društvene interakcije, naročito sudjelovanje građana u radu udruga građana, učvršćuju društveno povjerenje, jačaju društvene veze i proširuju društvene identitete, što pridonosi integraciji pluralnog društva. Prema nizu autora socijalni kapital se prvenstveno odnosi na broj i kvalitetu interakcija u civilnom području, uključujući sudjelovanje u radu udruga građana, članstvo u sindikalnim organizacijama, rad u vjerskim i drugim udrugama te druženja u sportskim klubovima, na izletima i sl. Važni su elementi i odnosi među susjedima i obiteljske veze.

Socijalna kohezija jedan je od bitnih elemenata ekonomskog i društvenog razvoja svake zemlje, jer omogućuje efikasan pristup privrednim resursima i omogućuje razvoj ljudskih potencijala i potencijala društva. U uvjetima slabe socijalne kohezije (a međuetnički odnosi su jedno od tih važnih područja) ne mogu se razvijati individualni potencijali niti se društvo kao cjelina može razvijati. Zato je uravnotežen položaj nacionalnih manjina i njihov odnos s većinskom nacijom od važnosti u svakom društvu.

Društvena kohezija je u Hrvatskoj vidno narušena i to na svim razinama. Za uravnoteženo funkcioniranje države i njen razvoj kao i razvoj društva presudni su dobri društveni odnosi. Društvo se gradi od temelja prema gore, od pojedinaca i grupa prema vrhu društvenih institucija. U Hrvatskoj nisu mogući društveni ni ekonomski pomaci dok se socijalna kohezija u društvu ne stavi u razinu uspješnijih tranzicijskih zemalja. Razvoj malih i srednjih poduzeća i udruživanje u zadruge na profitnoj osnovi - na kojoj se temelji veliki dio zapadno-europske poljoprivrede - u nas nije moguće provesti u ozbiljnijim razmjerima pri sadašnjoj razini socijalne kohezije.

• Javnost •

Javnost označava društvenu skupinu građana koju ne određuje statusni položaj pojedinaca u društvu već njihov aktivan odnos prema događanjima u društvenom životu. Ovdje javnost podrazumijeva skup svih građana koji svoju pažnju usmjeravaju na pitanja koja su u tom trenutku od javnog interesa. Uvažavanje javnosti kao društvene institucije podrazumijeva da se u društvu razlikuju dva vida životne djelatnosti pojedinaca: a) djelatnosti na

zadovoljavanju osobnih i obiteljskih životnih potreba i b) osiguravanje općih društvenih uvjeta za nesmetano obavljanje privatnih građanskih poslova.

Javno djelovanje građana je odlučujuće za ostvarenje demokratskog karaktera političkog poretka, jer se moći državnih institucija društvo može ravnopravno suprotstaviti samo kroz javnost. Da bi aktivitet građana u javnosti bio učinkovit građani se sami moraju neprestano uključivati u javno raspravljanje u kojem se sučeljavaju njihovi pojedinačni interesi i subjektivna stajališta, nazori i htijenja - formirajući, na taj način, javno mnijenje.

U Hrvatskoj se, partijski dirigrirana javnost iz socijalističkog razdoblja, u procesu tranzicije nije razvijala u građanskom smjeru kao kod uspješnijih tranzicijskih zemalja. Elite su u Hrvatskoj od 1990. g. manipulirale javnošću. Neizgrađen je građanski sustav društvenih vrijednosti, autonomija građana nije razvijena, mnogim hrvatskim građanima nedostaje elementarna građanska hrabrost za uključivanje u procese javnosti. I u ovom području društvenih odnosa potrebni su promišljeni poticaji od kojih su neki već naznačeni (utemeljenje HTV-a kao javne televizije, npr.). No, potrebna je i edukacija o građanskom društvu, kako elita, tako i stanovnika, kao što je potrebna i politička volja za realizaciju navedenoga.

• Javni interes •

U građanskom društvu razdvojene su javna i privatna sfera. Tako su legitimni privatni i javni interes. Javni interes obuhvaća sva područja života i rada - od ekonomije, komunalnih poslova, kulture i školstva do medija i slobodnog vremena građana uže ili šire zajednice. Ako se društvo želi privredno, društveno, politički i kulturno razvijati, mora odrediti koji su to javni interesi te odrediti norme za njihovu zaštitu. Tako je u uređenim državama zaštićen javni interes u: javnom obavještanju, zaštiti okoliša, zaštiti zdravlja, sigurnosti građana, u zaštiti javne i privatne imovine, itd. Kada su u pitanju privatni - profitni interesi, u uređenoj državi privatni profitni interes ne može biti na štetu ili ispred javnoga. Tako se javlja niz zakona koji reguliraju područja u kojima postoji opasnost da privatni profitni interes ugrozi javni interes; npr. zakon o tržišnoj utakmici, zakoni protiv monopola ili zakon o sukobu interesa.

Javni interes je neraskidivo povezan s moralom. Dakle, na razini opće datosti svakog društva uvijek mora biti mišljen javni interes; on se mora javno odrediti - kako na nacionalnoj razini, tako i na regionalnoj/županijskoj i na razini grada, gradske četvrti.

Hrvatsko društvo je ušlo u procese tranzicije nedovoljno pripremljeno, a javni interes je ugrožavan prvenstveno zato jer su političke stranke (koje su vodile procese) popustile pred naletima netransparentnih privatnih interesa. Tako se u Hrvatskoj dogodilo da su u procesu privatizacije, na brzinu podržavljene imovine, počinjene vrlo teške pogreške koje su tijekom slijedećih

Hrvatsko se društvo mora razvijati - kao društvena struktura i skup svih odnosa svih pojedinaca - te tako stvarati prostore za razvoj talenata mladih ljudi - koji će, opet, omogućiti razvoj obrazovanja, znanosti, privrede, državne uprave, smanjiti dugove i omogućiti viši životni standard svih stanovnika u našoj zemlji. Da bi se to dogodilo - uz druge (zakašnjele) tranzicijske procese, Hrvatska mora u svome društvu provesti kampanju za toleranciju koja će biti promišljena i usklađena s drugim elementima strategije razvoja društva.

godina deformirale već ionako (tranzicijom i etnocentризmom) narušen sustav društvenih vrijednosti. Logičan rezultat takvih procesa je u konačnici slabija politička, društvena i privredna efikasnost, rast nezaposlenosti, nezadovoljstvo ili apatičnost stanovnika.

Javno djelovanje građana je odlučujuće za ostvarenje demokratskog političkog poretka i obrane javnog interesa. Koncentriranoj moći državnih institucija/dužnosnika i razgranatom privatnom profitnom interesu društvo se može ravnopravno suprotstaviti pravno uređenim odnosima, definiranim javnim interesom i postupcima njegove zaštite, pravnom državom i djelovanjem nadležnih službi te djelovanjem građana (udruge) u javnosti. Građani se trebaju neprestano uključivati u javno raspravljanje u reguliranju javnog interesa.

STRATEGIJA RAZVOJA MORA UVAŽITI INTERAKTIVNE ODNOSI

Svaka strategija razvoja (nacionalna, regionalna ili lokalna) mora uvažiti temeljne pretpostavke aktivnog interaktivnog odnosa koje smo ovdje kratko naznačili. Neće biti dovoljno izraditi investicijski program izgradnje neke tvornice (ili bilo kojeg objekta), osigurati građevinske dozvole i osigurati sredstva za njihovu izgradnju. Nužno je u svakoj strategiji voditi računa o eliti koja vodi procese, o političkoj kulturi, toleranciji, socijalnoj koheziji, javnosti i javnome interesu. To znači da je potrebno nizom akcija educirati stanovništvo i vodeće osobe o ovim pitanjima, kako bi se razvojni planovi mogli realizirati. Jer, društvo se gradi od dolje prema vrhu društvene piramide.

Na kraju treba naglasiti da se uspješne strategije temelje na prospektivnom planiranju tj. polazi se iz budućnosti koja se planira i u ključnim etapama vraća na polazište (danas), da bi se po toj strukturi aktivnosti ponovo detaljno utvrdili zadaci koje treba u etapama provesti kako bi se stiglo do poželjnog cilja. Strategije, koje se temelje na polaznim pozicijama iz prošlosti, ne mogu se uspješno realizirati, jer se temelje na činjenicama iz prošlosti i sadašnjosti, kojih neće biti u budućnosti, pa ne mogu biti oslonac za akciju.

** Predsjednik Upravnog odbora Centra za mir, Osijek*

DISKRIMINACIJA KOČI RAZVOJ

Jurica Malčić

► **Svjedočili smo nedavno ružnim događanjima u Škabrnji, a potom i slušali zabrinjavajuće vijesti s područja Like. Riječ je o povratničkim krajevima kojima je potrebna svaka vrsta pomoći. Kakve posljedice slučajevi nacionalne, rasne, vjerske i svake druge diskriminacije imaju na društvo i njegov razvoj, posebice na ratom stradalim područjima?**

Doista jest riječ o zabrinjavajućim događajima. U odnosu na zbivanja u Škabrnji ja sam prije odlaska obitelji Đanija iz Škabrnje priopćenjem izrazio zabrinutost u vezi takvošnje situacije, ukazavši na nezakonitost određenih izjava te upozorivši na potrebu izbjegavanja sukoba i smirivanje napetosti. Kao središnje tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije u Republici Hrvatskoj zatražili smo izvješće od policije te uputili posebno upozorenje načelniku općine Škabrnja. Što se tiče događaja u Lici, još od siječnja 2011. godine pokušavamo sa policijom i državnim odvjetništvom vidjeti kako reagirati na nastalu situaciju te ukazujemo na pojavu govora mržnje prema Romima.

Navedeni slučajevi, kao i svi slučajevi diskriminacije, bez sumnje imaju štetne posljedice za diskriminirane pojedince ili skupine, ali i za društvo. Umjesto potrebne veće društvene kohezije dolazi do razjedinjavanja i podjela po etničkim osnovama, što nije dobro nikada i niti za jednu lokalnu zajednicu, a ponajmanje na ratom stradalim područjima gdje su međuetnički odnosi posebno osjetljivi. Osim posljedica unutar same zajednice, ovakva događanja potencijalno stvaraju i negativnu percepciju o određenim lokalnim zajednicama i područjima, što može imati daljnje negativne učinke. Također, to nije dobro ni za vanjsku percepciju zemlje. Trebamo poticati vrijednosti multietničnosti i tolerancije radi nas samih, radi bolje kvalitete života i međuljudskih odnosa, ali i radi imidža koji želimo da Hrvatska ima u Europi i svijetu.

Diskriminacija, bez sumnje ima štetne posljedice za diskriminirane pojedince ili skupine, ali i za društvo. Umjesto potrebne veće društvene kohezije dolazi do razjedinjavanja i podjela po etničkim osnovama, što nije dobro nikada i niti za jednu lokalnu zajednicu, a ponajmanje na ratom stradalim područjima gdje su međuetnički odnosi posebice osjetljivi. Osim posljedica unutar same zajednice, ovakva događanja potencijalno stvaraju i negativnu percepciju o određenim lokalnim zajednicama i područjima, što može imati daljnje negativne učinke. Trebamo poticati vrijednosti multietničnosti i tolerancije radi nas samih, radi bolje kvalitete života i međuljudskih odnosa, ali i radi imidža koji želimo da Hrvatska ima u Europi i svijetu.

I EKONOMSKI INTERESI PROTIVE SE DISKRIMINACIJI

► **Kakav utjecaj takvi slučajevi imaju na cjelokupnu zajednicu na tim područjima i u kojoj mjeri otežavaju suživot te usporavaju razvoj nerazvijenih sredina?**

Prosvjedni skup u Škabrnji navodno je započeo riječima: "Od pamtivijeka u Škabrnji nema ni Srba ni Roma, a neće ih biti ni ubuduće. Nemam ništa protiv niko-ga, ali moja djeca i unuci neće ići u vrtić i školu s njima". Poruke ovakvog sadržaja bez sumnje otežavaju bilo kakav sadašnji ili budući suživot u lokalnoj zajednici, ali i u cijeloj Hrvatskoj. Usporavanje razvoja nerazvijenih sredina također nije zanemariv aspekt. Privlačenje investicija i otvaranje novih radnih mjesta dovoljno je teško u postojećoj financijskoj krizi, a percepcija nekog područja ili neke lokalne zajednice kao zajednice sa zategnutim međuetničkim odnosim zasigurno ne pomaže.

► **Povratničkim sredinama, opustjelima i devastiranim u ratu, svakako je potrebna pomoć. Da li i koliko se takvim incidentima u tim sredinama sebi odmaže i odbija potencijalne investitore u razvoj i 'bolje sutra' svoga kraja?**

Takvi incidenti sigurno odbijaju potencijalne investitore. Smatram da ekonomski razlozi i konkretni ekonomski interes mogu dodatno motivirati svaku lokalnu zajednicu da ne dopusti onima unutar nje, koji su skloniji konfliktima, da povedu cijelo društvo u tom smjeru. Međutim, također smatram

I bez znanstvenih pokazatelja možemo zaključiti da sredine opterećene ratnim stradanjima mogu biti zatvorenije prema svemu i svakome tko je drugačiji. Nadalje, visoka stopa nezaposlenosti vodi osjećaju besperspektivnosti i nezadovoljstva, koji se onda ponekad kanaliziraju u ovom smjeru. Stoga posebno u ove sredine treba investirati dodatnu pažnju i resurse, kako bi došlo do bržeg razvoja slabije razvijenih sredina te normalizacije multietničkih odnosa, obnove povjerenja i tolerancije.

da ekonomska logika može biti samo dio te priče. Svakodnevni mirni život i suživot u zajednici kao dio kvalitete života mora biti glavni motivator izbjegavanja konflikata. Smatra se da je mirno rješavanje sporova najbolji način da se oni riješe, jer onda nema dobitnika i gubitnika, a mirno rješavanje sporova u ovim situacijama bi trebalo značiti da različite kulturne, etničke i vjerske zajednice umjesto konflikta pokušaju međusobno komunicirati i iznaći mirna rješenja, koja na kraju zaista jesu u svačijem najboljem interesu. Sila, prijete i uvrede kratkotrajno možda urode za nekoga željenim rezultatom. Ali, ako nakon toga slijede sankcije za nasilnike i loš imidž za cijelu zajednicu, pa i odbijanje potencijalnih investitora koje spominjete, zapitajmo se je li itko u toj zajednici profitirao?

► **Može li se pozitivnim primjerima kvalitetnih međuljudskih odnosa pridonijeti sprječavanju takvih incidenata?**

Sigurno. Isticanje pozivnih primjera je iznimno važno. Nažalost, toga u ovom trenutku nema dovoljno. Veliku odgovornost imaju mediji koji su skloni senzacionalističkom stilu izvještavanja. Prevladava stav da su samo ružne priče vrijedne da budu prezentirane u novinama i u televizijskim emisijama, kao da samo incidenti i konflikti prodaju novine. Naprotiv, pozitivni primjeri mogu snažno djelovati na gledatelje i čitatelje, a neka istraživanja pokazuju da ljudima danas kronično nedostaje pozitivno intoniranih vijesti.

Što god čitate ili gledate svugdje su samo kritike i crne prognoze, a nedostaje pozitivnih poruka koje bi ljude motivirale da se trude, rade i surađuju s vjerom da trud i suradnja vode u bolje sutra. Primjerice, događaji u Škabrnji i Lici dobili su mnogo medijske pažnje, ali cijeli niz lokalnih zajednica, gdje se ljudi trude održavati dobre međuetničke odnose i gdje lokalne nevladine organizacije provode uspješne projekte u ovom smislu, također bi trebale dobiti pozornost kao primjeri dobre prakse. Vjerujem da treba raditi na podizanju svijesti građana o neprihvatljivosti i kažnjivosti diskriminacije, a istovremeno treba, da iskoristim priliku i ukažem na vaš projekt, jačati javnu svijest o multietničnosti kao pozitivnom socijalnom kapitalu.

OBRAZOVANJE O LJUDSKIM PRAVIMA I AKTIVNOM GRAĐANSTVU

► **Hoće li adekvatne kazne odgovornima pridonijeti sprječavanju ponavljanja sličnih scena u budućnosti i što je još u društvu potrebno poduzeti da se to više ne događa?**

Kao pučki pravobranitelj već više godina ističem da je vrijeme da se doneseni pravni propisi počnu primjenjivati. Adekvatne kazne su nužne, jer se osim sankcioniranja individualnih počinitelja, kako fizičkih osoba koje čine prekršaje i kaznena djela, tako i odgovornih osoba koje ovo potiču ili ne sprečavaju i svima drugima šalje poruka da se diskriminacija i nasilje neće tolerirati. Međutim, dosljedna primjena propisa samo je jedan segment u naporima koje treba poduzeti. Posebno je potrebno poduzimati više aktivnosti na prevenciji diskriminacije

Diskriminacija nanosi štetu pojedincima ali i društvu u cjelini

i netolerancije, a na tom je polju ključno obrazovanje, na svim razinama. Ipak, ima nekih pozitivnih pomaka. Primjerice, Mreža mladih Hrvatske, zajedno s Centrom za ljudska prava, Centrom za mirovne studije i GONG-om, a u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje i Ministarstvom znanosti, obrazovanja i sporta, u školama upravo provodi pilot projekt "Novo doba ljudskih prava i demokracije" čiji je cilj doprinijeti uvođenju i punoj integraciji obrazovanja o ljudskim pravima i aktivnom građanstvu kroz suradnju organizacija civilnog društva i javnih institucija. U tom programu imat će priliku sujelovati šest škola na područjima od posebne državne skrbi.

► **Jesu li i inače slabije razvijene sredine, posebno one opterećene ne-**

Događaji u Škabrnji i Lici dobili su mnogo medijske pažnje, ali cijeli niz lokalnih zajednica, gdje se ljudi trude održavati dobre međuetničke odnose i gdje lokalne nevladine organizacije provode uspješne projekte u ovom smislu također bi trebale dobiti pozornost kao primjeri dobre prakse.

davnim ratnim stradanjima, podložnije izražavanju diskriminacije i govora mržnje?

Nemamo pravih podataka koji bi potvrdili da su slabije razvijene sredine, a posebno sredine opterećene nedavnim ratnim stradanjima, podložnije izražavanju diskriminacije i govora mržnje. Pučki pravobranitelj je 2009. godine zajedno sa tadašnjim Uredom za ljudska prava Vlade RH i Centrom za mirovne studije proveo dva kruga istraživanja pod nazivom "Istraživanje o razini svijesti o diskriminaciji i pojavnim oblicima diskriminacije", a upravo je ove godine, uz potporu UNDP Hrvatska, završio nastavak istraživanja. Riječ je o ispitivanju javnog mnijenja vezano uz stavove o diskriminaciji, njezinoj pojavnosti te osobnim iskustvima vezanim uz diskriminaciju u Republici Hrvatskoj. Iako istraživanje pokazuje kako bi četvrtini ispitanika bilo neprihvatljivo da im dijete stupi u brak s osobom druge boje kože, nacionalnosti ili vjere, regionalne razlike među ispitanicima nisu bile osobito izražene. Međutim, i bez znanstvenih pokazatelja, možemo zaključiti da sredine opterećene ratnim stradanjima mogu biti zativorenije prema svemu i svakome tko je drugačiji. Nadalje, visoka stopa nezaposlenosti vodi osjećaju besperspektivnosti i nezadovoljstva, koji se onda ponekad kanaliziraju u ovom smjeru. Stoga posebno u ove sredine treba investirati dodatnu pažnju i resurse, kako bi došlo do

bržeg razvoja slabije razvijene sredine te normalizacije multietničkih odnosa, obnove povjerenja i tolerancije.

► **Koliko je bitna uloga lokalnih vlasti, ali i medija - lokalnih i nacionalnih, u procesima pomirenja, uspostave povjerenja i zajedničkog života?**

U procesima uspostave povjerenja i zajedničkog života mnogo aktera ima bitnu ulogu. Na lokalnoj razini to su sami građani, zatim lokalne nevladine udruge, lokalne vlasti i lokalni mediji. Naročito, na lokalnoj razini vlasti mogu perpetuirati stereotipe i neravnopravne odnose moći, jer su ponekad pod manjim povećalom javnosti. Lokalni mediji su prvi na samome mjestu, upoznati sa situacijom i njihova uloga može biti od presudne važnosti. I na nacionalnoj razini mediji, političari, nevladine udruge, obrazovni sustav, sudstvo, pravobraniteljstva i drugi imaju bitne zadaće. Pritom posebno treba istaknuti bitnu ulogu manjinskih medija, ali i općenitu zastupljenost manjina u javnom medijskom prostoru, jer kvantiteta i kvaliteta izvještavanja o položaju, pravima i iskustvima nacionalnih manjina ukazuje na to koliko su u nekom društvu prisutne vrijednosti tolerancije i multietničnosti.

Primjeri dobre prakse - pomoć UNDP-a i privatnih poduzetnika povratnicima

ODRŽIVI POVRATAK I EKOLOGIJA: RUKU POD RUKU

Mladen Obrenović

Još od povratka u Ajderovac prije 11 godina Mileva i Petar pokušavali su svoju obiteljsku kuću, ali i preostale povratničke obitelji u selu, priključiti na niskonaponsku električnu mrežu, ali su svi pokušaji bili bezuspješni. Obračali su se i Hrvatskoj elektroprivredi (HEP), državi, lokalnim političarima i saborskim zastupnicima, a na kraju su im pomogle nevladine udruge, međunarodne organizacije, te privatnik Zvonko Magić, vlasnik tvrtke iz 400-njak kilometara udaljenog Ludbrega.

Postavljanjem male solarne elektrane u dvorištu povratničke obitelji Petra Keče i Mileve Desnice u ličkom selu Ajderovac, nekoliko kilometara udaljenom od Srba, Program Ujedinjenih Naroda za razvoj (UNDP) i tvrtka Energy PLUS pokazali su i dokazali kako od inicijative do realizacije ponekad i nije potrebno mnogo.

Još od povratka u Ajderovac prije 11 godina Mileva i Petar pokušavali su svoju obiteljsku kuću, ali i preostale povratničke obitelji u selu, priključiti na niskonaponsku električnu mrežu, ali su svi pokušaji bili bezuspješni. Obračali su se i Hrvatskoj elektroprivredi (HEP), državi, lokalnim političarima i saborskim zastupnicima, a na kraju su im pomogle nevladine udruge, međunarodne organizacije, te privatnik Zvonko Magić, vlasnik tvrtke iz 400-njak kilometara udaljenog Ludbrega.

"Još otkako smo počeli sređivati dokumentaciju za povratak, pa problemi s obnovom i dovođenjem struje u selo, borili smo se s nerazumijevanjem odgovornih. Kad nismo uspjeli u pregovorima s njima, pokušala sam nešto naučiti o solarnoj energiji i vjetroelektranama i onda sam se obratila za pomoć UNDP-u", prisjeća se Mileva Desnica.

Lička obitelj od povratka se bavi proizvodnjom ekološke hrane, a uzgajaju krave, ovce i konje, pa su povremeno, kako za svoje malo gospodarstvo, tako i za svjetlost u kući, koristili agregat na naftu. Na žalost, to je iziskivalo i dodatne troškove za gorivo, pa je pomoć UNDP-a, nevladinih udruga i ponajviše Zvonka Magića, čija se tvrtka

bavi i solarnom tehnologijom, bila više nego dobrodošla.

“Tvrtka Energy PLUS odlučila se na ovu donaciju, jer svojim tehnološkim rješenjima želimo potaknuti energetska neovisnost i jer time omogućujemo opskrbu energijom onima kojima je ona nedostupna, a neizostavno potrebna”, kaže Zvonko Magić. Napominje i kako je “važna komponenta edukacije, jer će podaci o proizvodnji i potrošnji energije biti dostupni preko interneta svima zainteresiranim za analizu solarnih potencijala”.

Humani je čovjek, uz pomoć sponzora iz Nemačke, ljudima koje nikad nije vidio u životu odlučio pokloniti solarnu opremu vrijednu 138.000 kuna. Rekao je još samo i kako mu je to “važno zbog djece”, jer je u obitelji Mileve Desnica i Petra Keče i dvoje mališana - sedmogodišnji Uroš i godinu mlađa Milica. Dodatnih 50.000 kuna donirao je UNDP i za nešto više od dva mjeseca od

“Od samog početka povratka stanovnika na ovo područje prisutni su problemi priključenja električne energije. Čak i danas, 15 godina poslije, ništa se nije promijenilo. HEP ima svoj program elektrifikacije kojeg se drži i ne prilagođava se potrebama stanovnika ovog područja. Uvođenje ovog solarnog sustava bit će nešto novo na našem području i koristit će kao primjer svima koji se žele upoznati sa solarnim sustavima iz prve ruke”, kaže Tanja Rastović, predsjednica Udruge Una iz Srba.

Ta će udruga, temeljem ugovora s UNDP-om, upravljati solarnom opremom u Ajderovcu idućih 10 godina. Otvorena je i mogućnost da se, dodatnim investicijama i proširenjem sustava, struja dovede i do preostalih šest ajderovačkih kućanstava.

Na žalost, Uroš i Milica, zajedno sa svojim roditeljima, za sada su rijedak pozitivan primjer na ratom stradalim područjima, s obzirom da, po podacima koje je iznio UNDP, još 126 naselja u Hrvatskoj, odnosno više od 500 kućanstava, živi bez struje. Uglavnom je riječ o kućanstvima na ratom stradalim područjima koja su nekad imala struju, a koja već godinama žive bez te “blagodati”, čekajući popravak ili obnovu električne mreže.

Iz UNDP-a navode kako bi “klasična” elektrifikacija, koja uključuje ponovnu uspostavu i obnovu strujne mreže za sva ta naselja, zahtijevala investiciju od

najmanje 6,5 milijuna eura.

“Kako bi ispitao načine na koje se, koristeći obnovljive izvore energije može vratiti struja u ova teško pristupačna naselja, UNDP je, u suradnji sa Zadarskom županijom, pokrenuo projekt Solarnog edukacijskog centra u Zadru. Kao dio tog projekta struja se vratila u planinsko selo Ajderovac u Lici zahvaljujući maloj solarnoj elektrani koju je UNDP instalirao na krovu štale u dvorištu obitelji koja se bavi poljoprivredom i stočarstvom, a već godinama živi bez električne energije”, objašnjavaju u UNDP-ovoj središnjici u Zagrebu.

Navode i kako se trošak samostalnog fotonaponskog solarnog sustava, kao u primjeru Ajderovca, pokazao trostruko jeftinijim od klasične elektrifikacije kroz obnovu strujne mreže. Osim toga, ukazuju iz UNDP-a, dodatne su prednosti samostalnih obnovljivih sustava višestruke: besplatna energija jednom kad je sustav postavljen, nema potrebe za održavanjem mreže i vodova, nema štetnog utjecaja na okoliš, a primjerom se pokazuje kako se mogu koristiti obnovljivi izvori energije.

Projekt na praktičan način ilustrira što znači ‘održivi razvoj’, jer u sebi sadrži sve tri njegove komponente: gospodarski razvoj (zeleno gospodarstvo), zaštitu okoliša i društvenu osjetljivost. U slučaju većih potreba za energijom ili potrebe da se više kućanstava spoji na ovu malu sunčevu

Iako na ličkom području postoji prirodni potencijal za bavljenje stočarstvom, upravo je zbog nedostatka struje, neophodne za skladištenje mlijeka i sira, onemogućen bilo kakav gospodarski razvoj tog područja. Obitelji se u svojim gospodarskim djelatnostima oslanjaju na naftne agregate, a za osvjetljavanje kuća koriste svijeće. Dodatni je problem i loša prometna povezanost, jer od Ajderovca do Srba vodi samo makadamski put dug šest kilometara.

elektranu, sustav se bez problema može nadograditi s dodatnim solarnim pločama ili baterijama za skladištenje.

Projekt je važan i zbog toga što se kao “pogonsko gorivo” za elektranu mogu koristiti i drugi obnovljivi izvori energije, kao što su vjetar, voda ili biomasa, ali je ovo potvrda potencijala solarne energije koja može osigurati rentabilna energetska rješenja koja pridonose zaštiti okoliša i mogu se primijeniti i u drugim teško pristupačnim i udaljenim područjima Hrvatske, uključujući mnogobrojne hrvatske otoke i planinska sela.

“Ponosni smo na projekt, jer na jedan human način pokazuje što je to održivi razvoj. Ostvarujemo dva ključna cilja - poboljšanje životnih uvjeta i ekonomskih mogućnosti u ratom pogođenim područjima te korištenje ekološki prihvatljivih i obnovljivih izvora energije”, poručila je Louisa Vinton, stalna predstavica UNDP-a u Hrvatskoj.

UNDP, među ostalim, pomaže ruralnim sredinama i kroz pokretanje i jačanje Lokalnih akcijskih grupa (LAG), kojima pomaže u osnivanju i pripremi lokalnih razvojnih strategija kako bi ta područja bila u mogućnosti povlačiti sredstva iz fonda za poljoprivredu i ruralni razvoj te ostalih fondova nakon ulaska Hrvatske u EU.

Bave se i strukovnim programima obrazovanja u poljoprivredi i izvan nje na području Ličko-senjske, Zadarske i Šibensko-kninske županije, gdje se provode certificirani programi obuke za proizvođače mlijeka, sira, voća i povrća, vinogradare, ovčare, kozare i ostale poljoprivrednike, kako bi spremno konkurirali na tržištu EU.

Projekti lokalnog razvoja provode se i u Sisačko-moslavačkoj, Karlovačkoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji. Posebno je zanimljiv projekt obnove Radničkog doma, kao najpoznatijeg arhitektonskog spomenika u centru Vukovara, u kojem UNDP provodi projekt obnove fasade objekta te konzultacije sa širom zajednicom o njegovoj budućoj svrsi. Cjelokupnu obnovu provode Europska unija i Fond za obnovu i razvoj grada Vukovara.

Izdavač:

**INSTITUT
STINE**

Šetalište Bačvice 10, 21000 SPLIT, Croatia
tel./fax: ++385/21/321-421, 488-945
e-mail: stina@st.t-com.hr, stina@zamir.net
web stranica: www.stina.hr

Odgovorni urednik: Stojan Obradović

ISSN:1848-459X

Tisak: ARAK, Omiš

Obnova: Gospodarski razvoj, zaštita okoliša i društvena osjetljivost

potpisa na dokumente u Ajderovcu je pred Uskrs - zasvijetlilo.

“Svijetlilo je nama, uz pomoć agregata, ali pomalo je bilo ponižavajuće tako živjeti od danas do sutra. Zamislite samo što nekome znači biti dva dana bez struje. Sad je lakše”, kaže Mileva, dok njezin suprug već razmišlja o tome kako će imati i mogućnost sačuvati mlijeko i prodavati ga prije nego što se pokvari.

Iako na ličkom području postoji prirodni potencijal za bavljenje stočarstvom, upravo je zbog nedostatka struje, neophodne za skladištenje mlijeka i sira, onemogućen bilo kakav gospodarski razvoj tog područja. Obitelji se u svojim gospodarskim djelatnostima oslanjaju na naftne agregate, a za osvjetljavanje kuća koriste svijeće. Dodatni je problem i loša prometna povezanost, jer od Ajderovca do Srba vodi samo makadamski put dug šest kilometara.

“Ponosni smo na projekt, jer na jedan human način pokazuje što je to održivi razvoj. Ostvarujemo dva ključna cilja - poboljšanje životnih uvjeta i ekonomskih mogućnosti u ratom pogođenim područjima te korištenje ekološki prihvatljivih i obnovljivih izvora energije”, poručila je Louisa Vinton, stalna predstavica UNDP-a u Hrvatskoj.